
THE SPECIFIC OF EDUCATION IN CROSS-BORDER SCHOOLS

Adela Bradea, Assist. Prof., PhD, Karla Peter, Assist. Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: The education in multiethnic schools must facilitate both the assimilation and cultivation of their own culture, and shaping the attitude of respect and appreciation toward others' culture. This study capitalizes a part of the results of the activities and research within the HURO/0801/124 project, Cooperation for gender equality in cross-border multiethnic education, financed under Hungary-Romania Border Cooperation Program, in ten locations with multiethnic population from Romania and Hungary. The study strategy used for the exploration was a complex one. It combined both quantitative research methods and qualitative ones: documents on educational policies, curricular documents, questionnaire survey and interviews. This approach demonstrates that the common problems in multiethnic communities in Romania and Hungary are the same: mutual ignorance of values and the lack of their implementation in the education from school. In every school there is applied a national curriculum, with very few options for implementing the values of each ethnicity from the school/community.

Keywords: *multiethnic education, interculturality, cross-border communities, ethnic identity, linguistic identity.*

Introducere

Această lucrare valorifică o parte dintre rezultatele activităților și cercetărilor desfășurate în cadrul proiectului HURO/0801/124, *Colaborare pentru egalitatea de șanse în educația multiethnică transfrontalieră*, finanțat în cadrul Programului de Cooperare Transfrontalieră Ungaria-România, în zece localități din zona graniței România și Ungaria, unde trăiesc comunități multietnice.

Fenomenul diversității culturale, sociale, demografice etc. este o constantă a lumii de azi. Este imposibil să vorbim de o lume a omogenității, de spații culturale pure și închise. Cu atât mai mult cu cât atenția noastră se îndreaptă spre comunitățile multietnice de o parte și de alta a frontierei româno-ungare. Pluralitatea culturală a celor două țări a fost îmbogățită creativ de contextele istorice pe care le-a acumulat, contexte bogate în contacte, interacțiuni și împrumuturi culturale reciproce. În aceste cazuri, multiculturalismul s-a dezvoltat în diferitele momente ale istoriei fiecărei țări, de cele mai multe ori printr-un context migrațional (determinat de contextul istoric sau social). Multitudinea etniilor într-un sat/ într-o comunitate, există de zeci și sute de ani.

Dacă până acum, problema multiculturalității a fost privită și abordată în plan diacronic, ca pârgie reglatoare sau catalizator al întâlnirii unor culturi ce aparțin unor perioade de timp diferite, azi e necesar să privim totul în plan sincron, pentru o înțelegere adecvată a indivizilor ce aparțin unor culturi diferite și care trăiesc în același prezent istoric (Cucoș, 2000).

Se știe că „în orice societate umană, diversitatea lingvistică, culturală, etnică sau religioasă prezintă atât avantaje, cât și inconveniente, constituind deopotrivă o sursă de îmbogățire, cât și una de tensiuni. O atitudine înțeleaptă constă în recunoașterea complexității fenomenului, încercând maximizarea efectelor pozitive ale acestuia și minimizarea celor negative” (*O provocare salutară. Despre modul în care multitudinea limbilor ar putea*

consolida Europa. Propuneri ale Grupului de intelectuali pentru dialogul intercultural, constituit la inițiativa Comisiei Europene, Bruxelles, 2008)¹. Diferența nu ar trebui să constituie o problemă, ci o bogăție. Diversitatea culturală, indiferent de natura sa etnică, rasială sau religioasă, reprezintă pentru orice societate un câștig spiritual în condițiile în care sunt descoperite și transpuse în practică modalitățile optime de valorizare prin reciprocitate, sub semnul universalității, a acestei pluralități axiologice.

În contextul comunităților multietnice, poate cea mai importantă, și în același timp cea mai delicată componentă a identității etnice o reprezintă identitatea lingvistică, pentru că „aceasta permite înscrierea actorului social în viața socială”(Maxim, A., 2008, p.140). La nivelul individului socializarea lingvistică este hotărâtoare în procesul complex de socializare, deoarece limba este un factor determinant pentru formarea personalității în general, a atitudinilor și a convingerilor în mod special. La nivel comunitar, socializarea lingvistică este factor central pentru păstrarea limbii comunității – asimilarea unei comunități poate fi documentată prin procesele de pierdere a limbii, ceea ce atestă deficiențele la nivelul mecanismelor de socializare lingvistică (Radó, P., 1996 *apud* Erdei,I., 2008).

Studiul nostru nu și-a propus să evidențieze raportul dintre limba oficială (a statului) și limba minorităților etnice, ci dacă limba minoritară este valorificată în context familial, social etc.,și a modului în care se valorifică în școli cultura proprie fiecărei etnii.

Învățarea/asimilarea unei limbi ține atât de variabile individuale (motivațiile, abilitățile lingvistice etc.), cât și de contextele în care aceasta se produce. Vorbim, în acest caz, de contextul formal (școala), contextul nonformal (activități extrașcolare, sărbători, festivaluri etc.) și informal (familie, grup de prieteni, canale mass-media etc.). Limba nu este doar un vehicul de comunicare, ci este și o dimensiune a culturii investită cu semnificații simbolice profunde. Este simbol al identității individului, al identității naționale, este simbol al continuității istorice, respectiv, limba este considerată a fi purtătoare și depozit al unor valori culturale. Iar educația copiilor, indiferent de etnie, ar trebui să aibă în vedere acest aspect. Numai cunoscându-ți propria identitate, valorificând-o în folosul tău, al comunității și al celuilalt (de altă etnie) se poate ajunge la a vorbi, cu adevărat, de relații interculturale.

În societățile multietnice, mai ales acolo unde copiii vorbesc două sau trei limbi se pune problema bilingvismului aditiv și substractiv (Lambert, 1972). Vorbim de un *bilingvism aditiv* în situația în care diferitele limbi/etnii/religii ale mediilor eterogene sunt considerate egale, statutul lor fiind aproximativ egal (acest tip de bilingvism face posibilă o reală interculturalitate și poate valorifica efectele pozitive ale bilingvismului asupra dezvoltării cognitive ale copiilor) și vorbim de un *bilingvism substractiv* atunci când una dintre limbile/culturile/religiile e cotate ca fiind mai valoroasă. Din păcate, am întâlnit în cercetarea noastră în foarte puține situații elemente de bilingvism aditiv (în localitățile Palota, Apateu – aspecte ce vor fi detaliate ulterior). Câmpul de socializare lingvistică în cele zece localități supuse studiului nostru variază de la eterogenitate, la omogenitate și ține de contextul etno-demografic. Instituțiile care își asumă, sau doar joacă un rol în transmiterea culturii etno-naționale variază în funcție de localitățile și minoritățile naționale în cauză. Școala, însă, în fiecare dintre ele, joacă rolul central.

¹ Raportul complet al Grupului de intelectuali pentru dialogul intercultural (Raportul Maalouf). <http://europa.eu/languages/ro/document/106/6>

Metode și rezultate

Pornind de la aceste considerente teoretice, obiectivele cercetării au fost: investigarea atitudinilor grupurilor minoritare față de limbile vorbite sau predate, modul în care educația formală, nonformală și informală favorizează însușirea limbii materne, felul în care educația lingvistică și interculturală este înțeleasă și evaluată în aceste regiuni multilingve. Strategia de studiu a fost una complexă, aceasta combinând metode de cercetare cantitative și calitative: documente cadru de politici educaționale, documente curriculare, statistici demografice ale regiunilor și ale populației cercetate, chestionare, interviuri(sub forma cercetării narative).

Această cercetare empirică ne-a ajutat să avem o imagine realistă asupra problemelor cercetate: cine sunt elevii, unde/în ce mediu trăiesc, în ce fel de școli învață, cum este familia lor și care este mediul lingvistic în care interacționează de obicei, ce nevoi lingvistice au, care este rolul școlii în acest proces de transmitere a moștenirii culturale.

Cercetarea a avut în vedere localități cu populație multiethnică din România (RO) și Ungaria (HU), din zona transfrontalieră: Palota, Berveni, Hirip, Cerveni, Foieni (RO), Apateu (Körösszegapáti), Körösszakál, Bojt și Nagykereki (HU). Aceste localități se caracterizează prin elemente comune (în fiecare dintre ele există cel puțin trei etnii), dar și prin elemente ce le diferențiază (nivel economic, social, mediu lingvistic eterogen sau omogen, tipuri de relații diferite între etnii etc.).

Ponderea grupurilor etnice, în fiecare localitate din România și din Ungaria o reprezentăm în graficele de mai jos:

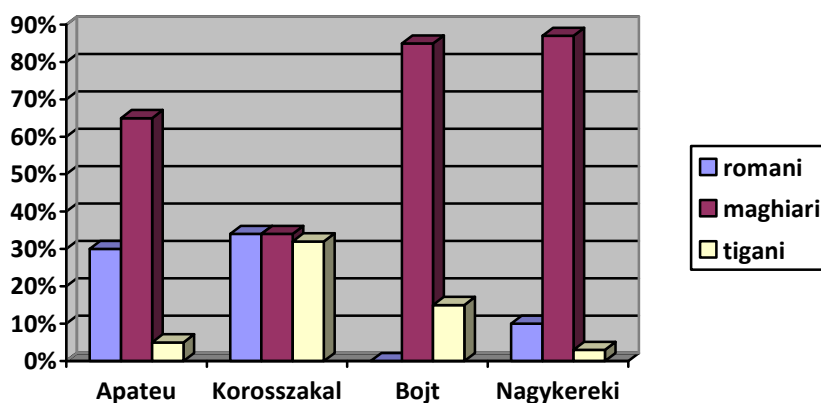

Fig. nr.1: Ponderea etniilor în școlile multietnice din Ungaria

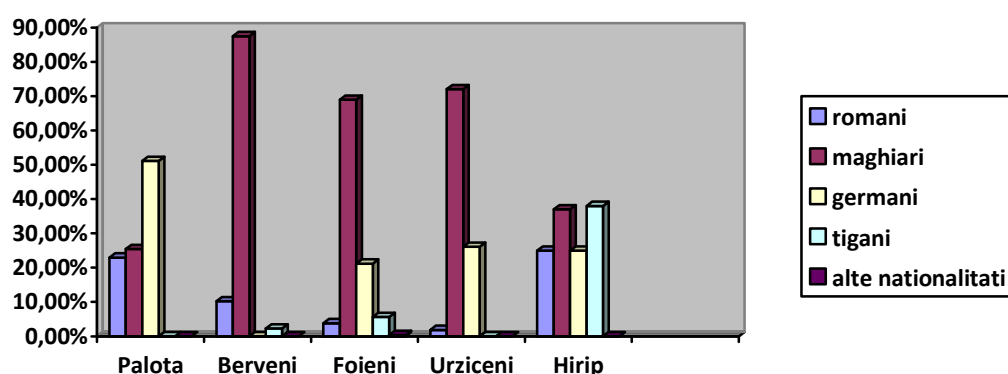

Fig. nr.2: Ponderea etniilor în școlile multietnice din România

Datele valorifică statisticile oficiale existente în cadrul primăriilor și în cadrul școlilor, în funcție de ultimul recensământ. Sunt situații, aproape în fiecare localitate, când apartenența etnică nu coincide cu cea lingvistică. Sau, când indivizi aparținând unei etnii, se declară asemeni populației majoritare din comună.

Astfel, în Palota, județul Bihor, populația majoritară din această localitate este de etnie germană-șvabă (51,13%), urmată de etnia maghiară (25,44%) și cea română (22,96). În urmă cu mai bine de 60 de ani, populația Palotei era constituită numai din șvabi. Casele lăsate de către aceștia după migrația în Germania au fost cumpărate de maghiari sau români, care s-au stabilit în timp în sat. Aproximarea de granița maghiară, schimburile economice și culturale au favorizat maghiarizarea. Astfel, chiar dacă originea lor e șvabă, azi ei se condideră maghiari. Iar alții, deși se declară germani, vorbesc limba maghiară. Forumul Democrat German din localitate cuprinde doar 54 membri, și fac eforturi pentru a păstra vie cultura și tradiția proprie. Cauza principală (pe lângă căsătoriile mixte) este lipsa școlii din sat, care a funcționat până în 2010 doar pentru ciclul primar (din cauza numărului redus de copii). Elevii sunt nevoiți să meargă la școala din comună, Sântandrei, unde nu există decât secția română. Ca în toate celelalte localități din România cuprinse în studiul nostru, nici într-o școală multiethnică nu se studiază elemente de cultură și civilizație a vreuneia dintre minorități. Limba germană se studiază doar ca limbă a doua, nematernă, câteva ore pe săptămână. Majoritatea locuitorilor din sat cunosc/înțeleg cele trei limbi (germana, maghiara și româna). Limba germană se vorbește cu precădere în interiorul familiei (acolo unde cel puțin unul dintre părinți e german), iar în spațiul public este preferată maghiara. În grupurile multietnice, mai ales de tineri, unde sunt și români, se vorbește limba română. „Copiii au învățat bine limba română. Învăț la școală. Pe stradă, între ei, vorbesc numai în limba română”. „De ce sunt înscriși la școala română? Pentru că aceasta este limba oficială, trăim în România” au declarat unii părinți din Palota.

Urziceni este o localitate aflată la granița județului Satu Mare cu Ungaria. Populația localității cuprinde trei etnii: maghiari, 72,04%, germani, 26,11%, iar români, 1,84%. În 1712, această localitate, aparținând Ungariei, a fost colonizată cu populație șvabă catolică (populația din Urziceni este originară din Wurtemberg, Baden și Bavaria- coloniști, țărani și meșteșugari veniți până în anul 1726). Până în 1848 coloniștii șvabi au fost iobagi care plăteau tribut

stăpânului. După desființarea iobăgiei, terenurile au fost răscumpărate, țăranii prin munca lor transformând satele în localități înfloritoare. Cercetarea narativă ne-a dezvăluit adevăruri tulburătoare. O bătrână de peste 80 de ani, de origine șvabă, născută în Hirip, ne-a mărturisit evenimentele dramatice care au schimbat satul, și implicit, structura etnică a localității: în perioada 1942-1945, după invadarea țărilor est-europene de către Armata Roșie, etnia germană a fost învinuită de colaboraționism cu ocupantul fascist. Astfel, a urmat deportarea șvabilor din localitate în Ucraina (la Donbas), pentru muncă, pe o perioadă de 3-5 ani -cei mai mulți lucrând în cariera de piatră. Pentru a scăpa de repercusiuni, mulți și-au schimbat numele, maghiarizându-l. Mai mult, maghiarii au fost sponsorizați de guvernul maghiar (sub forma unor ajutoare la începutul anului școlar), și mulți s-au declarat maghiari. Încet-încet a început procesul de maghiarizare, iar azi, populația majoritară se declară aparținând etniei maghiare. Grădinița și școala din sat este în limba maghiară. În 2010 s-au introdus manualele de limba și literatura română pentru minorități. Nu sunt profesori care să predea limba germană în sat. La clasele primare germana este predată astăzi de o învățătoare care a studiat în timpul Liceului Pedagogic limba germană („Predau copiilor doar cuvintele de bază în limba germană”- declara aceasta). Educatorea din sat este de origine șvabă, dar nu știe niciun cuvânt în limba germană. Consideră că limba ei maternă este maghiara.

O situație oarecum similară am întâlnit și în Foieni, un sat înstărit, aflat la 6 km de Carei. 98% din locuitori sunt de origine germană, dar s-au declarat doar 41%. Procesul de maghiarizare a atins apogeul în timpul Imperiului Austro-Ungar, unde pentru o taxă de 5 ducați și-au schimbat numele cu varianta maghiară. La fel ca și șvabii din Urziceni, mulți dintre ei au fost deportați în Rusia pentru muncă. Foieni are astăzi o populație de aproximativ 1900 de locuitori. Deși, foarte mulți dintre locuitori sunt de etnie rromă, doar 5,66 s-au declarat rromi, restul considerându-se maghiari. Și asta pentru că, într-adevăr, țișanii sunt relativ integrați. Locuiesc în sat printre localnici (două străzi din centru sunt locuite aproape integral de ei, fără a se diferenția în vreun fel de restul comunității). Copiii rromi frecventează grădinița și școala din comună, cu predare în limba maghiară. Limba germană, la fel ca limba engleză se studiază cu statut de limbă străină. Toate cadrele didactice sunt calificate, și în afara profesorului de limbă și literatură română, toți sunt din localitate.

Hirip, localitate care în secolul al XVII-lea făcea parte din cetatea Satu Mare, astăzi, e un sat cu populație îmbătrânită. Etnia maghiară reprezintă 37%, iar cea română 25%. Apariția etniei rrome la sfârșitul secolului 20 complică mult compoziția etnică a localității (devenind majoritară -38%). Aceștia nu sunt asimilați, și trăiesc în nordul satului, despărțiți de râul Balkány. Se află în conflict cu maghiarii și românii din sat în cea mai mare parte (vorbim și de o segregare teritorială și de una interacțională). Autoritățile satului (dar și localnicii) sunt îngrijorate de perspectiva comunei, fiindcă vorbim de o comunitate rromă foarte tânără din punctul de vedere al vârstei, iar tendințele demografice ale țișanilor sunt în creștere (fiecare familie are cel puțin 5-6 copii). Din păcate, tinerii români și maghiari părăsesc satul. În cadrul comunității multietnice a satului există o ruptură culturală care se datorează acestui conflict (românii și maghiarii pe de o parte, iar țișanii, de cealaltă). Motivul acestui fenomen s-a ivit în ultimul deceniu, când structura internă a populației s-a deplasat în favoarea țișanilor din localitate. Nici un membru al etniei rrome nu își cunoaște propria limbă și nu o vorbește. Toți vorbesc limba maghiară. Pe acest fond al sărăciei profunde, al discriminării din partea

celorlalte etnii, organizarea slabă a comunității lor, autoritățile consideră că există o singură posibilitate: doar prin formare și educație în instituțiile locale (grădiniță, școală) există o șansă ca țiganii tineri să se integreze socio-profesional, să convingă angajații să le acorde o șansă în acest sens. Grădinița din localitate cuprinde două grupe, una la secția maghiară și una la secția română. În grupa maghiară merg și copiii rromi, care, de multe ori, îi depășesc numeric pe cei de etnie maghiară. Școala din comună are două clase la secția maghiară, și doar una (și doar atunci când sunt copii), la secția română. Acest fenomen se datorează faptului că, din cauza țiganilor, maghiarii și românii își înscriu copiii la școlile din Satu Mare, și nu la școala din comună. Copiii rromi sunt încurajați să vină la școală (ei sunt majoritari și aici), însă încă e greu să beneficieze de o educație sistematizată. Foarte mulți provin dintr-un mediu dezavantajat, și e foarte greu să se obțină rezultate pe termen lung. Familiile rrome nu sprijină acest deziderat.

La fel este situația și în Berveni, o localitate aflată la NV de Carei, pe graniția cu Ungaria. E un sat cu populație în scădere (acum 50 de ani erau peste 2000 de locuitori, iar azi sunt aproximativ 1400). Etnia majoritară este cea maghiară (87,5%). E o comună cu religie reformată predominantă. Etnia română se întrecește cu cea din satul Lucăceni (parte din comuna Berveni), unde sunt mai mulți ortodocși. Țiganii (2,3 %) sunt vorbitori ai limbii maghiare. La fel ca în Hirip, nu sunt integrați, aflându-se în dispute cu populația majoritară. Motivele: furt, lene, bătaie, gălăgie noaptea, lipsa ocupațiilor etc.

În satele din Ungaria, problema e puțin diferită. Fiindcă, în perioada comunistă, dar și înainte, s-a dus o politică susținută de asimilare a minorităților. „În decursul unei foarte lungi perioade istorice din Ungaria, ce se întinde pe cel puțin o sută de ani, folosirea limbilor minorităților era limitată, în special, la domiciliul familial, și în general, existența minorităților era puțin vizibilă: chestiunile oficiale trebuiau soluționate în limba vorbită de majoritate; la locul de muncă limbile minorităților nu erau, practic, deloc folosite; în așezările locuite de minorități nici măcar numele comunelor sau cel al diferitelor edificii publice, al întreprinderilor, al unităților comerciale nu erau afișate în limba maternă a minorităților. Prin urmare, e de la sine înțeles că toate fenomenele menționate anterior favorizau consolidarea procesului de asimilare” (Bajomi, I, 2005, p.154). Și astăzi, toți membrii comunităților multietnice din Ungaria vorbesc în primul rând limba maghiară, acceptând limba oficială ca variantă necesară de comunicare.

O atenție deosebită am acordat etniei rrome, etnie existentă în toate cele patru localități. Spre deosebire de alte minorități naționale, rromii din Ungaria nu doresc să se separe de ceilalți locuitori ai comunelor respective, ci vor să se integreze cât mai eficient. Mai mulți factori, cum ar fi situația socială precară a majorității romilor, prejudecățile rasiste și actele discriminatorii ale căror victime sunt membrii acestei minorități, aspirațiile de mobilitate socială foarte accentuate la numeroși rromi, precum și numărul scăzut al persoanelor școlarizate din sânul acestui grup, slabul prestigiu de care se bucură cultura țiganilor și, în general, etnia rromă, îi determină pe mulți să refuze să se definească drept rromi sau țigani în cazul recensămintelor sau al anchetelor sociologice. La acest aspect se adaugă și faptul că în perioada comunistă autoritățile au împiedicat în mod deliberat dezvoltarea unei conștiințe rrome sau țigănești. Situația a fost alta odată cu schimbarea regimului. Rromii dispun de mai multe posibilități de creare a propriilor instituții: au dreptul

de a forma asociații, pot fonda organe de presă, case de cultură etc. „În virtutea legii din 1993 cu privire la minoritățile naționale și etnice, rromii au dreptul de a forma colectivități minoritare autonome locale, care sunt considerate a fi asociate factorilor de decizie municipali. Rezultatele aferente funcționării unor astfel de colectivități nu se ridică întotdeauna la nivelul așteptărilor celor care au preconizat înființarea acestora. Aceasta se datorează, printre altele, faptului că în multe dintre cazuri, responsabilii municipali nu acordă decât o slabă importanță acestor organe, care, în general, duc lipsă de sedii corespunzătoare și de resurse materiale” (Kállai, 2003, *apud* Bajomi, I., 2005, p.157). Fără îndoială majoritatea țiganilor din Ungaria (conform anumitor date 71% dintre aceștia) au fost asimilați din punct de vedere lingvistic. Dat fiind că este vorba despre persoane care vorbesc o singură limbă, maghiara, aceștia nu au probleme de educație legate de faptul că sunt bilingvi (Szalai, 1999, p.277).

Etnia română este prezentă în satele din imediata apropiere a graniței (Nagykerek, Apateu și Körösszakál). Istoria fiecărei localități se împletește, din cele mai vechi timpuri (secolul al XIII-lea), cu cea Oradei sau a altor sate aflate acum de partea română a graniței. Populația română a crescut simțitor în aceste sate după 1995, când mulți români și-au cumpărat case acolo, păstrându-și locul de muncă în România (cu precădere Oradea). Cei mai mulți, făcând naveta, își aduc copiii la școlile din România.

Localitatea Apateu(Ungaria), se află în SE județului Hajdu-Bihar, în apropierea graniței cu România. Are 1050 de locuitori, dintre care 40% sunt de origine română. Prima atestare documentară datează din 1200., Din sec.XV, atacurile turcilor și ale tătarilor și epidemiile de ciumă au dus la înapoierea populației din zonă, deci și a forței de muncă. Pentru lucrul pământurilor rămase în paragină, după 1600 au fost colonizați în regiune români ortodocși din zona Beiușului.

În școala din Apateu, în anul 1950 toate disciplinele se predau în limba română în afară de limba maghiară, care era studiată începând doar din clasa a treia a învățământului primar. Din 1968 elevii de la secția română studiau toate obiectele de studiu în limba maghiară (în afara de limba și literatura română) împreună cu toți elevii de la secția maghiară. Acest fapt constituie o dovadă a asimilării accentuate a românilor din Apateu. În 1975 secția română a școlii este desființată. Azi, limba română este studiată de toți elevii în regim de limbă străină. Se predă însă, și disciplina cultură și civilizație română, sub denumirea „Cunoștințe despre poporul român”.

În Körösszakál există trei ore de Limba și literatura română plus o oră de cultură și civilizație română, ore la care participă toți copiii din clasă (maghiari, români, țigani). Din păcate, elevii rromi nu beneficiază de oră de cultură și civilizație rromă.

În Nagykerek nu există ore de cultură și civilizație a vreunei minorități, ca disciplină stătătoare, ci doar studiul integrat în materii corespunzătoare (literatură, istorie, muzică etc.).

În Bojt, conform Programului Educațional Județean al Țiganilor din Hajdu-Bihar, copiii, începând cu grădinița, au 6 ore pe săptămână disciplina limbă și cultură țigănească. Un rol deosebit l-a avut doamna directoare, care s-a apropiat mult de cultura rromilor, a învățat limba acestei etnii și a întocmit un manual-suport (pe lângă cele existente) în care a adunat fragmente reprezentative pentru cultura rromă, valorificate apoi de către toți elevii din școala de acolo.

Dacă elevii nu se pot întâlni și interacționa în școală, atunci nu o vor face nici în afara școlii; de multe ori (e cazul localității Körösszakál), copiii valorifică limba propriei minorități doar la școală - în ore, dar și în pauze, - iar acasă și în spațiul public vorbesc doar maghiara.

Toate studiile antropologice și sociologice susțin că familia deține rolul central în transmiterea valorilor culturale, și implicit a celor lingvistice în comunitățile minoritare. Din păcate, acest aspect a fost infirmat de rezultatele cercetărilor noastre. Rromii sunt dispuși să-și sacrifice limba maternă și cultura, restrângând aria de manifestare a acestora la mediul familial, și în multe cazuri (din ce în ce mai multe!) nici măcar acolo.

Rolul semnificativ al familiei în promovare propriei culturi se dovedește a fi din ce în ce mai mult o excepție în satele supuse cercetării. Din păcate, familia, indiferent de etnie, nu valorifică, atât cât ar trebui tradițiile autentice, folclorul muzical și literar, poveștile specifice fiecărei culturi.

În urma chestionarului aplicat, indiferent că era familie de majoritari, de minoritari sau familii mixte răspunsul la întrebarea „*Le spuneți povești copiilor dumneavoastră? Despre ce?*” a fost în proporție de 87 % negativ. Iar la întrebarea „*Valorificați folclorul propriu? Dacă da, în ce fel?*” răspunsurile date vizau aproape exclusiv dansul, și într-o proporție foarte redusă, cântecul.

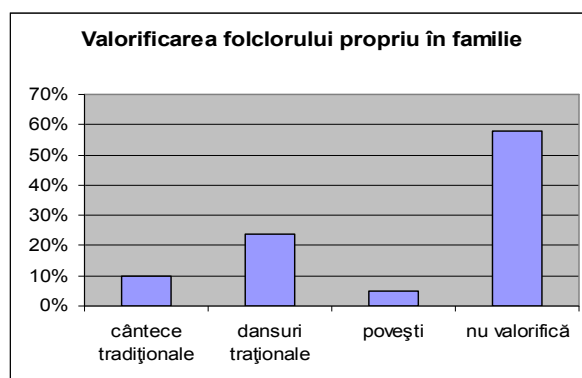

Fig.nr.3: Valorificarea folclorului propriu în familie

În ambele țări, rolul bisericii în transmiterea moștenirii culturale este redus. Acest fapt se explică, pe de o parte, prin forța proceselor de secularizare, prin efectivele reduse ale minorităților naționale, prin numărul mic de preoți care vorbesc una dintre limbile minoritare, prin lipsa unei biserici aparținând minorității, dar mai ales prin interesul limitat față de religie mai ales în rândul tinerilor.

O situație aparte este cea din Apatiu (Ungaria), unde preotul ortodox de acolo se implică mult în promovarea culturii și limbii minorității române, atât prin biserică, cât și la nivelul presei locale și a activităților culturale organizate la nivelul comunei.

Revigorarea culturală proprie unei minorități, precum și persistența culturii vehiculate de limba maternă minoritară presupun nu numai asigurarea condițiilor și a mijloacelor material - financiare, ci și existența unor persoane devotate, dispuse să își dedice energia, timpul, preocupările pentru păstrarea și sprijinirea acestei culturi, pentru fortificarea și promovarea acestor comunități. Pentru că, așa cum am mai arătat, limba nu înseamnă numai

achiziția unui limbaj, ci și dezvoltarea unor atitudini, a încrederii în sine, dezvoltarea unei imagini de sine pozitive, dezvoltarea sentimentului de apartenență la un grup, cunoașterea celuilalt, dar mai ales intercunoaștere. E esențial a-i învăța pe copiii de etnii diferite să trăiască nu numai *alături de* ci și *împreună cu* ceilalți. În acest sens, rolul activităților extracurriculare este de netăgăduit. În astfel de contexte nonformale, participând la activități comune, copiii pot interacționa, se pot mobiliza pentru a atinge scopuri comune, pentru reușita propriei etnii, dar și pentru întreaga comunitate din care fac parte.

Forumul Democrat German din Palota (România) încearcă suplinirea învățământului în limba germană prin organizarea unor activități extracurriculare, ce vizează, cu precădere, tradițiile și obiceiurile proprii acestei etnii. Astfel, încă mai există o formație de dansuri germane (cea mai cunoscută din Bihor), dar, care, treptat, nu prea mai găsește adepți. Așa cum ne-a relatat președinta forumului, tinerii nu mai sunt interesați și preocupați de păstrarea, valorificarea și transmiterea propriei culturi. Cu toate acestea, în luna august, se organizează tradiționalul festival Kirchweih. *„Kirchweih este hramul Bisericii Sfântului Anton din localitate, pe care îl ținem în fiecare an, în duminica cea mai aproape de 13 iunie (ziua Sfântului Anton de Padova). Totodată este sărbătoarea șvabilor din sat, care se ține în fiecare an”*, a explicat Angela Tencuț, organizatorul evenimentului, din partea Forumului Democrat German. Îmbrăcați în portul tradițional german, șvabii, participă la slujba religioasă, depun apoi coroane la monumentul ridicat în memoria contelui Johann Maria Frimont (cel care a întemeiat satul Palota și a ridicat biserica din sat), apoi, acompaniați de fanfară, petrec în ritm de dans tradițional, împreună cu celelalte etnii din localitate.

Cunoscută este și sărbătoarea Schwabentreffen, organizată tot în luna august, în Urziceni. E un eveniment care își propune reîntâlnirea șvabilor din Satu Mare și cei deportați sau emigrați în Germania.

În Ungaria, activitățile comunitare extrașcolare sunt, parcă, mai numeroase și mai bine organizate. Școala din Bojt, din 1996, în urma consultării părerilor minorității rrome, s-a afiliat Programului Educațional Județean al țiganilor din Hajdu-Bihar. Astfel, s-au ținut conferințe prin care au fost aduse la cunoștința părinților și a cadrelor didactice metodele, materialele didactice și culturale folosite în educația interculturală. Membrii corpului profesoral au avut îndatorirea de a cunoaște particularitățile culturale și socio-etnice ale țiganilor și de a se perfecționa continuu. Dar școala nu putea realiza în totalitate aceste deziderate, fiindcă lipseau profesorii care să predea în limba rromani, așa că a fost nevoie de extinderea preocupărilor în context extrașcolar. Activitățile s-au organizat atât la nivelul comunei, al comunității locale, cât și la nivel regional și național. Amintim doar câteva dintre aceste inițiative: Ziua comunității Rrome (organizată de școală și autonomia minorităților); Înființarea grupului de păstrare a tradiției *Uzho Jilo/ Inimă Curată*, format din 4 tineri țigani; concurs teritorial de muzică populară “Furta”; Concurs județean de poezie și proză țigănească la Debrecen; Concurs de căutare de tinere talente rrome, „Tu ești important pentru mine, eu sunt pentru tine” – Cerc Popular Rrom, Clubul părinților, Organizarea festivalului teritorial de cultură Rromă, cursul de dans popular, Concurs Județean al Rromilor – “Cine ce știe?” la Hajduhadhaz; Vizita Culturală a țiganilor din Bihor la Berettyoujfalu etc.; Din 2009 în Bojt se organizează un festival interetnic la care participă persoane de diferite etnii (bulgari, țigani, români, maghiari). Scopul este ca fiecare etnie să-și prezinte dansuri, cântece, mâncăruri

tradiționale specifice. La sfârșitul Festivalului are loc o petrecere – pretext pentru ca participanții să-și însușească pașii dansurilor populare prezentate (ale propriei etnii sau ale altora) (Bradea, A., 2010).

Ceea ce este important e că activitățile care promovează cultura fiecărei etnii se îmbină, într-un mod fericit cu acțiuni comune la nivelul localității, unde indiferent de etnie, toată lumea (părinți, copii) participă în interes comun: activități de ocrotire a mediului, a naturii, activități de educație pentru sănătate, acordarea de ajutor pentru asigurarea de sanse egale grupurilor cu situații dezavantajoase, apărarea copiilor și a tinerilor. În plus, cu o funcționare regulată o dată pe săptămână, Clubul părinților organizează activități împreună cu propriii copii (prăjesc slănină, gătesc în Clubul de toamnă, organizează excursii familiale la Szarvas, Concurs de circulație cu polițiști, activități de croitorie, după-mese de joc, ziua sportului etc.). Cu toate acestea, inițiativa aparține autorităților statului și celor locale și mai puțin membrilor comunității minoritare.

În Apatu, în fiecare an, are loc sărbătorirea poetului național român, Eminescu. Inițiativa a avut-o preotul ortodox din localitate, protopopul de Debrecen, în anul 2000, an în care bustul poetului, donat de Universitatea din Oradea a fost așezat în fața parohiei ortodoxe. Festivalul Eminescu include și un concurs de recitare de poezie eminesciană la care participă elevi din toate școlile din Ungaria unde se studiază în limba română sau unde această limbă este studiată ca materie de cultură și civilizație. În fiecare an la acest eveniment sunt invitate ansambluri folclorice sau cultural-artistice din România și din Ungaria.

Concluzii și recomandări

Educația în comunitățile multietnice trebuie să faciliteze atât asimilarea și cultivarea propriei culturi, formarea sentimentului de mândrie cu privire la această cultură, cât și formarea atitudinii de respect și prețuire față de cultura altora. Pe baza asimilării limbii materne și a culturii naționale, ca și prin dezvoltarea identității și a sentimentului de apartenență la un grup cultural, educația în comunitățile multietnice trebuie să implementeze ideea diversității formelor și modelelor culturale, dar totodată să sublinieze elementul universal al culturii. Dar, înainte de toate, trebuie să trezească sentimentul de apartenență și prețuire a propriei culturi. Numai cunoscându-ți propria cultură și trăind sentimentul mândriei apartenenței la un grup etnic poți să îl înțelegi pe cel de lângă tine. Elevii trebuie să înțeleagă că indiferent de etnie, religie, limbă etc. toți oamenii sunt la fel, egali în drepturi, au aceeași valoare, ca atare cultura fiecăruia trebuie prețuită și respectată.

La nivel pedagogic acest deziderat presupune planuri, proiecte și programe școlare specifice unei educații interculturale, care să pună accentul pe diversitate, pluralism, pe alternative și varietate, dar și pe cunoașterea culturii proprii.

Problemele din școlile multietnice, și din România și din Ungaria, sunt, cu precădere, aceleași: necunoașterea reciprocă a valorilor și lipsa implementării acestora în educația școlară. În fiecare școală se aplică un curriculum național, cu foarte puține opțiuni pentru implementarea valorilor fiecărei etnii din școală/comunitate. Deși există în cele două țări un cadru legislativ necesar funcționării instituțiilor școlare pentru minorități, deși există programe școlare de limba și literatura maternă, dar și de cultură și civilizație proprie etniei

minoritare, educația interculturală e încă greu de realizat. Cauzele sunt diferite și depind de la caz la caz: lipsa cadrelor didactice calificate în zonele defavorizate, cu populație școlară redusă; lipsa cadrelor didactice care pot practica o educație interculturală, devenind adevărați mediatori culturali și agenți ai schimbării; resurse materiale și financiare limitate pentru reabilitarea infrastructurii unei instituții de învățământ și pentru baza materială; absenteismul școlar și chiar abandonul școlar, mai ales la populația de etnie rromă, atât în Ungaria, cât și în România; lipsa profesorilor care să cunoască limba rromani pentru a face față solicitărilor „impuse” de manualele de limbă rromani.

Trebuie precizat că manualele tipărite pentru etnia rromă sunt bilingve, în limba română/sau maghiară și în limba rromani. Nici în Ungaria, nici în România nu am întâlnit profesori care să aibă această specializare sau să aibă competențe specifice pentru predarea limbii rromani. Aceste manuale au un rol extraordinar în cunoașterea valorilor etniei rrome atât de către copiii aceleiași etnii, cât și de către cei români/maghiari. La fel de adevărat este că, indiferent dacă sunt sau nu asimilați lingvistic, condițiile precare de viață, situațiile financiare instabile, lipsa unor slujbe permanente, însoțite de nenumărate prejudecăți, stereotipuri negative sau atitudini discriminatorii din partea celorlalți au favorizat în rândul populației rrome o slabă participare școlară și o creștere masivă a numărului de persoane analfabete. Au ajuns să fie mult mai preocupați de soarta zilei de mâine, decât de traseul educațional al copiilor lor. În România, nici măcar puținele restructurări care au avut loc, la nivel educațional, pentru păstrarea identității etnice și lingvistice nu au reușit să îi determine pe părinții rromi să-și școlarizeze copiii (introducerea unor discipline de studiu ca limba rromani, istoria și tradițiile minorității rrome, sau elaborarea manualelor de limba rromani, a dicționarului român-rromani, pregătirea învățătorilor pentru predarea în clasele minorității rrome etc.).

Pe de altă parte, studiile de psihosociologie atrag tot mai mult atenția asupra necesității adaptării metodelor de predare-învățare-evaluare la specificul cultural al elevilor. R.G.Tharp (*apud* Norel, M., 2008) evidențiază faptul că într-o clasă multiculturală este necesară o organizare specifică, ținându-se seama de patru factori fundamentali ai învățării, cognitivi și metacognitivi, pentru că numai astfel se ajunge la compatibilizări ridicate a experiențelor de învățare diferite la clasă: organizarea socială a clasei, conformă cu organizarea în care este obișnuit elevul în cultura sa; organizarea experiențelor de învățare în funcție de specificul cunoașterii în cultura respectivă; motivația; capacitatea de a opera cu limba oficială – acceptarea limbii oficiale ca variantă necesară de comunicare.

Organizarea socială a clasei presupune cunoașterea unor aspecte de psihologie socială a culturii din care provine elevul, backgroundul cultural al fiecăruia. Amintim în acest sens cercetările Ameliei Gorcea (2007)² care a studiat percepțiile românilor despre rromi, maghiari, sași, și reciproc, dar și aspecte ale culturii fiecăruia. Se recomandă cadrelor didactice „care lucrează cu astfel de elevi să țină seama de caracteristicile culturale ale fiecărei etnii, adaptându-și demersul didactic la specificul cultural al elevilor cu care lucrează. Potrivit acestor cercetări, - fiindcă rromilor le-au fost specifice obiceiurile nomade și semi-nomade, - s-ar putea ca ei să dea randament și rezultate mult mai bune dacă se valorifică activități pe grupe, bazate pe munca prin cooperare. Astfel, într-o clasă multietnică în care

² http://www.edrc.ro/docs/docs/Raport%20CRDE_2005.doc; http://www.edrc.ro/projects.jsp?project_id=43

există elevi maghiari, sași și rromi, ar fi indicat ca metodele didactice să fie alternate, oferindu-le posibilitatea tuturor de a se regăsi într-un tip de activitate sau altul; e bine a se combina activitatea independentă cu cea pe grupe, fie omogene, fie eterogene, exercițiile creative cu testele standardizate” (Norel, M., 2008, p.67).

Un alt aspect de care ar trebui să ținem seama în activitățile din clasele multietnice este motivația, influențată, la rândul ei de diferențele interculturale. „Progresele înregistrate de către elevii minoritari trebuie să fie permanent evidențiate, încurajate și valorificate la cote maxime. Se recomandă, mai ales la clasele mici, învățarea cântecelor, poeziilor, jocurilor, prin care elevii își însușesc noțiuni pe care, apoi, le vor putea utiliza în procesul de comunicare. Crearea unei atmosfere destinsă, calme, de bună înțelegere și colaborare duce la dezvoltarea atenției, la creșterea interesului față de activitatea desfășurată și, implicit, la progrese în învățare” (Norel, M., 2008, p.69).

Pornind de la cele prezentate până acum considerăm că este absolut necesară dezvoltarea curriculară în formarea inițială și continuă a personalului didactic, în vederea pregătirii unor adevărați formatori în educația interculturală. Aceasta presupune cunoștințe, abilități, competențe pentru exprimarea valorilor culturale ale etniilor respective, pentru explicarea necesității de a trăi împreună și în toleranță, pentru sprijinirea participării copiilor din comunitate la educația obligatorie, pentru facilitarea bunei înțelegeri dintre familii, comunitatea locală și școală etc.

BIBLIOGRAFIE:

- Bajomi, Ivan (2005), *Sistemul de învățământ destinat minorităților din Ungaria. Starea de fapt*, în Bârlogeanu, L.(coord.) „Identitate și globalizare”, București, Editura Humanitas Educațional, pp.153-165.
- Bradea, A. (2010), *Identitatea lingvistică și educația interculturală în comunitățile multietnice. Studiu de caz*, în volumul „Abordarea interculturalității în educația multietnică”, Marcu, V., Bradea, A., (coord.), Oradea, Editura Universității din Oradea, 2010, pag. 25-35.
- Kallai, E.(2003), „*Cigány kisebbségi önkormányzatok Magyarországon*” p.27-91, în Kallai, E. (editor), *A Magyarországi cigány népeség helyzete a 21. század elején*, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- Marcu, V., Bradea, A. (coord.), (2010), *Abordarea interculturalității în educația multietnică*, Oradea, Editura Universității din Oradea.
- Maxim, A.N. (2008), *Identitate etnică, identitate lexicală*, în Horváth, I., Todor, E. (ed.), „O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului”, Cluj-Napoca, Editura Limes, pp.138-146.
- Norel, M. (2008), *Studiul limbii române ca limbă nematernă. Implicații asupra politicilor educaționale și a dialogului multicultural*, în Horváth, I., Todor, E. (ed.), „O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului”, Cluj-Napoca, Editura Limes, pp.60-72.
- Erdei, I.(2008), *Socializarea lingvistică a copiilor care trăiesc în grupuri etnice eterogene*, în Bârlogeanu, L.(coord.) „Identitate și globalizare”, București, Editura Humanitas Educațional.

Szalai, Andrea (1999), *Szociolingviztikai szempontok a magyarországi cigánykutatásban*, în „*Educatio*”, nr.2, pp.268-285. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=28

Tharp, R.G., *Psychocultural variables and constants: Effects on teaching and learning in schools*, *American Psychologist*, Vol 44(2), Feb 1989, 349-359.

Raportul complet al Grupului de intelectuali pentru dialogul intercultural (Raportul Maalouf). <http://europa.eu/languages/ro/document/106/6>

Surse online:

http://www.edrc.ro/docs/docs/Raport%20CRDE_2005.doc;

http://www.edrc.ro/projects.jsp?project_id=43

<http://www.enotes.com/bilingual-education-article/>

<http://www.education.com/reference/article/attacks-bilingual-education/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Bilingual_education